

TARIM İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİK ÖNLEMLERİ VE BAZI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Ercan GÜVEN

Genel Olarak

Tarımda çalışanların sosyal güvenliği, ülkemiz bakımından olağanüstü önem taşımakla birlikte; yarım yüzyılı aşkın süreye ilişkin gözlemlerimizde, son zamanlarda alınan birtakım önlemlerle dahi, dağınık bir uygulamadan öteye gidilemediği görülür. Bunda tarımsal faaliyetin niteliği, çalışma koşullarının kendine özgü geleneksel yapısı ve nihayet istihdam şekilleri ile dağınık ve geniş bir sektör görünümü içinde ekonomik olanakların sınırlılığı; herhalde bu görünümün temel nedenini oluşturur.

Çalışma koşulları bakımından, kendine özgü sektör yapısına uygun bir «Tarım İş Kanunu» çıkarılamamış olduğunu sadece hatırlatıp; bütünüyle ayrı konu olarak bir yana bırakırsak, diğer önemli bir konu olan sosyal güvenliklerinin arzulanan etkinlikte olmasa dahi bir ölçüde sağlandığı söylenebilir.

Sosyal Sigortalar Kanunundaki Düzenleme :

Başlangıçta tarım işçilerinin, Sosyal Sigortalar Kanunundan istisna edilerek kapsam dışı bırakıldıkları bilinmektedir. Nitekim,

SSK'nın 3/I. maddesinde sayılan kapsam istisnalarının başında tarım işçileri yer almaktadır. Her ne kadar, tarımla ilgili bazı faaliyetlerin «istisnanın istisnası» olarak uygulama alanına alındığı görülürse de; tarımsal faaliyet tanımına uygun sadece, «Tarım işyeri sayılmayan işyerlerinin park, bahçe fidanlık ve benzeri işlerinde» (SSK. m. 3/I, A, e) çalışanların sosyal güvenliklerinin düzenlendiği söylenebilir.

Diğer, tarıma ilişkin kapsam uygulamaları ise, dikkatle gözlendiğinde, esasen «tarımsal faaliyet» dışında kalan işlerle ilgilidir. Tarım sanatlarına ait işler (SSK. m. 3/I, A, c), tarım işyerlerinde yapılan ve tarım işlerinden sayılmayan işler (SSK. m. 3/I A, D) bunlar arasındadır.

Daha sonra çıkarılan 2100 ve 2934 sayılı kanunlarla, tarım işçilerinin sosyal güvenlik kapsamı genişletilmiş ; tarım sanatları ile, tarım işyerlerinde yapılan ve fakat tarım işlerinden sayılmayan işler madde metninde aynen korunmuştur. Oysa, aşağıda da sözedeceğimiz gibi; «tarım işi»nin tanımı çerçevesinde kapsam esasları belirlendikten sonra, sözkonusu işlerin istisnanın istisnası olarak kapsama gireceğinin kanunda yer alması, malûmu ilândan başka birşey değildir.

Bu bakımdan, tarım işinin tanımına uygun şekilde, Sosyal Sigortalar Kanununun 3/I, A, c, d fıkra hükümlerinin madde metninden çıkarılmasının doğru olacağı kanaatındayız.

Diğer yandan kapsam genişletilmesine ilişkin değişikliklerle; «Kamu sektörüne ait tarım ve orman işlerinde ücretle» (SS. m. 3/I, A, a) ve Özel sektöre ait tarım ve orman işlerinde ücretle ve sürekli olarak» (SSK. m. 3/I, A,b) çalışanlar da uygulama alanına alınmışlardır. Böylece, uygulama alanı iyice genişlemiş, Sosyal Sigortalar Kanununun 3. maddesinde yer alan «Sigortalı Sayılmayanlar» başlığı altındaki tarım işlerinde çalışanların kapsam dışı tutulmasını öngören genel düzenleme, kapsam hükmü haline gelmiştir. Diğer bir ifade ile kapsam esas, kapsam dışı tutulma istisna haline geldiğinden, maddeyi yeniden düzenleyip; sigortalı sayılmayacaklar arasında sadece «özel sektöre ait tarım ve orman işlerinde hizmet sözleşmesi ile süresiz çalışanlar» ı belirlemek yetecektir.

Ücret, hizmet sözleşmesinin ana unsurunu oluşturduğundan, ücretsiz bir hizmet sözleşmesinden, söz etmek olanaksızdır. Ne var ki; iş ilişkisinin adı ne olursa olsun, ücretsiz çalışanlar da Sos-

yal Sigortalar Kanunu bakımından sigortalılık niteliği elde edebilmektedirler. Ancak, özel sektöre ait tarım veya orman işlerinde ücretsiz çalışan kişi, sigorta kapsamı dışında bırakılan birkaç istisnadan (örneğin; işverenin ücretsiz çalışan eşi) birini oluşturmaktadır.

Bu durumda, tarım işlerinde çalışanları, zorunlu sigortalı saymak veya kapsam dışı bırakmak ve hatta tarım sanatları gibi tarım alanlarında yapılan işleri yukarıda değindiğimiz şekilde kapsam istisnası göstermenin gereksizliğini ileri sürebilmek için dahi öncelikle «tarım işi» nin mahiyetini belirlemek gerektiği kuşkusuzdur. Böylece tarımda, sadece özel sektörde süreksiz veya ücretsiz çalışanlar, Sosyal Sigortalar Kanunu bakımından, zorunlu sigortadan istisna edilmiş olacaklardır.

Sosyal Sigortalar Kanunu, tarım işini tanımlamış veya sınırlarını belirlemiş değildir. Her ne kadar, tarım işinin diğer bazı kanunlarda tanımı yapılmış ise de, bu kanunlara hakim olan ana düşünce ve amacın birbirinden ayrı oluşu, Sosyal Sigortalar bakımından tam uygulama alanı bulamaz. Nitekim, Gelir Vergisi Kanununda ayrı amaca göre yapılan tarım işi tanımından aynı düşünce ile Sosyal Sigortalar Hukukunda yararlanmak olanaksızdır.

Genel olarak, bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek üzere toprağın izşlenip terbiye edilmesi ve hayvan yetiştirilmesi «tarımsal iş» olarak tanımlanabilir. Tarım işlerinde temel faktör toprak olmakla birlikte bakım, yetiştirme ve üretme kavramları çerçevesinde hayvancılık da tarım işlerindedir. Bu bakımdan, toprak veya hayvana yönelik bulunsa bile sürdürülen faaliyet bakım, yetiştirme ve üretme ile ilgili değilse tarımsal iş olarak nitelenemez. Örneğin; suni gölde balık üretme işleri tarımsal faaliyete dayandığı kabul edilmekle beraber; göl, deniz ve nehirlerde motorla balık avlama vb. işler «tarım işi» olarak nitelenemez. Bu husus 1475 sayılı İş Kanununda da yer almış Deniz İş Kanunu kapsamına girmeyen ve denizlerde çalışan su ürünleri müstahsalları ile ilgili işler (İ.K. M.5/f), tarım işi olarak sayılmamıştır. Ancak burada su ürünleri üretimini, deniz veya gölden ya da nehirden balık «**tutmak**» şeklinde anlamak zorunluluğu vardır.

Hemen belirtmek gerekir ki; bir işin sadece sonuç olarak bakım, yetiştirme ve üretme ile ilgili bulunması da yeterli değildir. İşin aynı zamanda bu unsurlarla yakın ilişki içinde olması gerekir.

Bu bakımdan traktör sürücü ve yardımcılığı, hayvan bakıcılığı, sulama ve ürünleri taşıma işlerini birlikte yürütenlerin gördükleri işler tarımsal faaliyet olarak kabul edildiği halde; tarım işyerlerinde işlenen veya üretilen gıda maddelerinin kente taşınması işlerinde şoförlük ve yardımcılığı, ölçümleme işleri, tarım işyerlerindeki aşçılık, fırıncı, anbar memurluğu, kâtiplik, muhasebecilik ve ambulans şoförlüğü tarımsal iş olarak kabul edilemez.

Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunundaki Düzenleme :

2925 sayılı kanunla tarım işlerinde süreksiz olarak hizmet akdiyle çalışanlara istekleri halinde ilk kez sigortalı olma imkânı tanınmakla birlikte; daha önce herhangi bir sebeple sigortalı olup, sonradan tarımda süreksiz işlerde çalışmaya başlayanlar da eskiden elde etmiş oldukları sigortalılık niteliklerini İş Kazası ve Meslek Hastalıkları, Hastalık, Malûllük, Yaşlılık ve Ölüm sigorta kolalarında sözkonusu Kanun esaslarına göre sürdürebilirler.

Tarım işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sigortalılık niteliklerini ilk kez isteğe bağlı sürdürebilmeleri, Kuruma yazılı başvuruları ile yazılı istekte buldukları tarihi izleyen yılbaşından itibaren, isteğe bağlı sigortalılık niteliğini kazandıktan sonra, herhangi sosyal güvenlik kuruluşuna tâbi olarak sonradan çalışmaya başlayanların tekrar sigortalılıklarının kesilmesi halinde, prim ve ödenek kesilmesine son verilenlerin isteğe bağlı sigortalılıkları, prim ve kesenek ödenmesine son verildiği tarihi izleyen ay başından itibaren kendiliğinden başlar.

18 yaşını doldurmamış olanlar, sosyal güvenlik kuruluşlarına prim veya kesenek ödemekte olanlar, dul ve yetim aylığı ve Sosyal Sigortalar Kurumundan geçici veya sürekli kısmi iş göremezlik geliri alanlar dışında, sürekli tam iş göremezlik, yaşlılık ve malûllük aylığı alanlar veya bağlanmak üzere kurumdan talepte bulunanlar ile 2022 sayılı Kanuna göre aylık bağlananlar sigortalılıklarını da sürdürme imkanına sahip değildir.

Görüldüğü gibi; Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, düzenleme şekli itibariyle, Sosyal Sigortalar Kanunundan farklı olarak, «zorunlu» sigorta uygulaması yerine, «isteğe bağlı» sigortalılığı düzenlemektedir.

Sonuç :

Her halde sorun karışıktır. Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununun sadece hizmet akdiyle süreksiz çalışanları kapsamına alması, başta söylediğimiz parça bölük düzenlemenin açık kanıtıdır.

Arzulanan ise; sürekli veya süreksiz, ama hizmet akdiyle çalışanların sosyal güvenliklerinin Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununda birarada yer alması ve böylece Sosyal Sigortalar Kanunundaki karmaşık düzenlemeden vazgeçilmesi en çıkar yoldur kanaatındayız.